

## СТАНІСЛАВ ВИСПЯНСЬКИЙ У КОМПАРАТИВІСТСЬКИХ ВИМІРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ДОСЛІДНИЦІ

**М. М. Хмелюк**

*Волинський національний університет імені Лесі Українки,  
м. Луцьк, вул. Лесі Українки, 1*

*Рецензія на монографію Мирослави Медицької “Творчість Станіслава Виспянського й українська література кінця XIX — початку XX століття: рецепція і типологія”. — Івано-Франківськ: Гостинець, 2008. — 316 с.*

**Ключові слова:** *творчість Станіслава Виспянського, українсько-польські літературно-мистецькі зв'язки, компаративістика.*

Досі в українському літературознавстві ще не було окремого наукового видання, яке б не вибірково й принагідно, а передовсім системно розкривало контактено-генетичні та порівняльно-типологічні взаємозв'язки творчості видатного польського письменника, театрального діяча і художника Станіслава Виспянського з українськими поетами, драматургами і митцями та й загалом зусібічно досліджувало б проблему рецепції цього неперепутного майстра слова в українському культурно-духовному просторі. Нині ж з повним правом можна стверджувати, що праця доцента Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Мирослави Медицької “Творчість Станіслава Виспянського й українська література кінця XIX — початку XX століття: рецепція і типологія”, що побачила світ наприкінці минулого року в Івано-Франківську, значною мірою заповнює цю прогалину вітчизняної компаративістики.

Її монографія узагальнює, поглиблює дослідження художньої спадщини культового свого часу молодопольяка у світлі українсько-польських літературно-мистецьких зв'язків. Зрештою, така контактено-генетична та порівняльно-типологічна спрямованість рецензованого видання потрібна не тільки сама по собі, а й для врахування художнього досвіду польського модерніста і набутоків польського літературознавства з метою глибшого розуміння розвитку українського літературного процесу кінця XIX — початку XX століття і, врешті-решт, теоретико-методологічного збагачення вчення про модерністські типи авторської ідейно-естетичної свідомості цього періоду як у польській, так і в українській культурі.

Будуючи свою літературознавчу студію на багатому фактичному матеріалі життя і творчості Станіслава Виспянського й українських письменників, Мирослава Медицька при цьому не пішла шляхом спрощеної популяризації їх постатей чи творів, не вдалася до механічного коментування тих чи інших контактено-генетичних і порівняльно-

типологічних паралелей, що є очевидними. І не лише у поезії і драматургії, скажімо, Станіслава Виспянського й Василя Пачовського, Станіслава Виспянського і Лесі Українки, Станіслава Виспянського й Івана Франка, Станіслава Виспянського і Спиридона Черкасенка, Станіслава Виспянського і Петра Карманського, Богдана Лепкого, Сидора Твердохліба й інших вітчизняних авторів, а й у розвитку польського та українського літературних процесів означеного періоду, зосібна компаративістських характеристиках таких їх ідейно-естетичних явищ, як *Młoda Polska* та *Молода Муза*. Зрештою, аналізуючи такий яскравий художній масив двох близькосусідніх письменств, українська дослідниця у своїй літературознавчій розвідці не вдавалася і до зумисне виведених (а відтак і штучних) схематичних узагальнень теоретико- та історико-літературних вимірів порівняння.

Звідси науково позитивною рисою рецензованої праці Мирослави Медицької є її вміння аргументувати свої положення і висновки у зіставленні творчості польського й українських художників слова, відштовхуючись передовсім від розмаїття літературних текстів і контексту досліджуваної доби. Тому до вивчення і з'ясування їх особливостей, насамперед їх стильових дискурсів, молодий учений підходить без будь-яких стереотипних уявлень, що вироблялися нашою наукою впродовж багатьох десятиріч, тим паче, без будь-яких ідеологемних принципів аналізу естетичних подій чи фактів культурного простору зламу минулих століть. Водночас увесь масив літературних і мистецьких з'яв, що перебуває в аналітико-системному полі зору української дослідниці, так чи інакше позначений не тільки виваженою об'єктивністю, а й емоційною заангажованістю самої авторки, яка, по суті, в усіх розділах роботи настійливо прагне оцінювати їх не так збоку, як висвітлювати наявні компаративістські явища й процеси зсередини.

Вочевидь, така позиція Мирослави Медицької у виявленні і розкритті контактено-генетичних і порівняльно-типологічних паралелей творчості Станіслава Виспянського та українських художників слова кінця XIX – початку XX століття сприяла не лише систематизації певних наукових відкриттів, а й утвердженню думки (за всієї близькості представників двох сусідніх слов'янських літератур) про самоцінність і самодостатність багатьох явищ означеного періоду, приміром, польського й українського модернізму як цілковито новаторської парадигми ідейно-естетичної авторської свідомості.

Варто відзначити й добре продуману, логічну послідовність у викладі Мирославою Медицькою великого масиву літературно-художнього і літературознавчого матеріалу. Складається монографія зі вступу, чотирьох розділів, обширних висновків, укладеного бібліографічного корпусу та іменного покажчика. Структура її, на перший погляд, може видатися традиційною. Однак це враження зникає, по суті, одразу ж, як тільки українська дослідниця торкається концепційно важливої для першого розділу, а відтак і всієї праці позиційної контактено-генетичної прив'язаності польського художника слова до

українського національного соціо-культурного простору “Станіслав Виспянський і Україна: проблеми літературознавчої рецепції”.

Важливо при цьому й інше: молодий науковець розглядає "українську проекцію" життя і творчості видатного письменника і театрального діяча, зокрема її "галицький модус", крізь аналітико-системний огляд літературознавчих студій польських учених. У результаті такого принципу аналізу вона цілком слушно приходить до справедливої й аргументованої думки про те, що українсько-польські аспекти творчості Станіслава Виспянського майже винятково висвітлювалися вітчизняними дослідниками. Водночас така їх історико-порівняльна спрямованість як колишніх, так і теперішніх розвідок дає Мирославі Медицькій необмежений простір для типологічних зіставлень не лише літературної спадщини поета, драматурга і театрального митця з творами українських художників слова, а й тих чи інших суто наукових положень і висновків про нього польських та українських літературознавців.

Особливо продуктивними виявилися спостереження Мирослави Медицької про контактено-генетичне підложжя так званих "галицьких драм" Станіслава Виспянського – “*Прокляття*” і “*Судді*”, про присутнє доповнення біографії Станіслава Виспянського тодішніми реаліями Східної Галичини, зосібна міст Львова, Станіславова, Дрогобича, Галича, Рогатина, містечок Богородчан, Делятина, Яремчі, Ворохти тощо. Зібрані нею нові, досі невідомі факти й явища з життя і творчої діяльності польського поета і драматурга допомагають збагнути і всесторонньо висвітлити проблему *Виспянський і Україна*, надто її контактено-генетичні аспекти.

В інших розділах книги, зокрема в другому “Драматургія Станіслава Виспянського і Лесі Українки: типологія міфологічних моделей”, третьому “Станіслав Виспянський і Молода Муза в порівняльно-типологічних зіставленнях”, і в четвертому “Історико-символістська драматургія Станіслава Виспянського, Івана Франка та Спиридона Черкасенка”, спостерігається внутрішня спаяність між собою передовсім драматургією як родом літератури і видом мистецтва. Різномірний матеріал названих розділів так чи інакше концентрує наукову парадигматику української дослідниці, впорядковує її обсервації, спонукає до компаративістських узагальнень і рефлексій, сприяє виявленню самототожності і самоцінності як польського, так і українських авторів, а також національних літературних процесів кінця XIX - початку XX століття. Важливо при цьому, що Мирослава Медицька центральні місця в таких типологічних зіставленнях відводить, сказати б, знаковим постатям як культовим репрезентаторам певного покоління. Однак український компаративіст так чи інакше повсякчас прагне охопити своїм взором її цілу добу, надто таку яскраву й неперепутну, якою є кінець XIX - початку XX століття.

Вочевидь, тому-то в її монографії значна увага приділяється вивченню та з'ясуванню особливостей різних форм і типів модерністсь-

кого художнього мислення, питанням міфотворення і міфопоетики, художньої експлікації і трансформації релігійно-християнських мотивів, образів, характерів і сюжетів, біблійної інтертекстуальності та ін. При цьому дослідниця залучає до літературознавчого аналізу не лише найновіші праці українських учених про міфологію, зокрібно про літературний чи античний міф або архетип, фольклорно-міфологічне підложжя письменницької творчості чи окремих його творів, а й численні наукові розвідки польських міфологознавців, зокрема драматургії Станіслава Виспянського, що поліаспектно піддавалася ними глибинному дослідженню, по суті, впродовж усього ХХ і почасті на початку ХХІ століття.

Зрозуміло, що таке використання тяглості й традиційності в осмисленні заaktuалізованої нині проблеми міфоцентризму дало можливість Мирославі Медицькій по-новому оцінити ідейно-естетичні набутки українських модерністів (приміром, Лесі Українки та Василя Пачовського, Петра Карманського і Спиридона Черкасенка) в їх зіставленні зі Станіславом Виспянським, що відтак безумовно сприяє зусебічнішому з'ясуванню своєрідності міфологічних засад художнього мислення вітчизняного письменства загалом. Власне, такі підходи молодій дослідниці виокремлюються найбільше, зокрема, в процесі порівняння таких драматичних творів Станіслава Виспянського і Лесі Українки, як “Легенда” - “Лісова пісня”, “Мелеагр - Кассандра”, “Акрополь - На руїнах”, “Одержима”.

Водночас автор монографії, типологізуючи драми “Весілля” і “Визволення” польського драматурга з п'єсами “Сон української ночі” і “Золоті Ворота” Василя Пачовського, вдається до спроб розкриття такої взаємничої сфери людського буття, як зв'язок (чи радше – взаємозв'язок) із трансцендентним, а характеризуючи тотожність і самоцінність поезії Станіслава Виспянського як чільного представника *Młodej Polski* з українськими молодомузівцями – до витоків і явищ екзистенції людського життя в цілому, реального чи ірреального, сакрального чи профанного тощо. Завдяки цьому в полі її дослідницького зору постійно знаходиться не тільки творчість польського та українських художників слова, а, мовити б, присутній контекст модерністського часу кінця ХІХ – початку ХХ століття і міфологеми та архетипи автентичної слов'янської міфології, головні засадничі основи християнськості в літературах двох близькосусідніх народів.

Тому-то й логічними є її рефлексії і висновки про синкретизм авторської ідейно-естетичної свідомості не лише Станіслава Виспянського, а й цілого ряду письменників-українців, у художньо-образному світі яких спостерігається синтез неоромантизму, символізму з елементами реалізму, а часті й сюрреалізму. Доречно зауважити, що такі чи подібні положення Мирослави Медицької є науково вивіреними, позбавленими від доволі поширених у такого типу компаративістських студіях надужиті і довільностей. Більше того, дискутуючи з польськими чи українськими дослідниками модерністського художнього мис-

лення, вона виважено і коректно толерує їх думки щодо цього, вибудовуючи свою систему оцінок цих явищ зламу минулих століть. І в цьому, вочевидь, закладена не лише цінність, а й актуальність її наукової розвідки з порівняльного літературознавства.

У такому компаративістському ракурсі органічним у загальній структурі рецензованої праці Мирослави Медицької сприймається її погляд на типологічні схожості національної історії, національної минувшини Польщі та України, що трансформуються, з одного боку, Станіславом Виспянським, з іншого – Іваном Франком, котрий заклав підвалини українського модернізму, та Спиридоном Черкасенком, який вже у перших десятиліттях ХХ століття не просто продовжував розвивати традиції своїх великих попередників драмописання, а наче вивершував їх традиції у нових умовах творчого побутування польської та української літератури і театру. Аналізуючи п'єси Станіслава Виспянського “Болеслав Сміливий”, “Скалка” і драму “Сон князя Святослава” Івана Франка, а також твори Станіслава Виспянського (“Варшав'янка”) і Спиридона Черкасенка (“Про що тирса шелестіла...”), дослідниця цілком слушно виокремлює збіжності, що еднають їх. Тут не тільки спільна проблематика у названих драмах, а, що найбільш важливо, – близькі за своєю суттю народно-історичні та фольклорно-міфологічні, неоромантичні й символістські компоненти їх драматургічного мислення, очевидна дифузність їх стильових манер.

Щоправда, експресіонізм як тип авторської ідейно-естетичної свідомості, елементи якого українська дослідниця виявляє у деяких драматичних творах польського письменника, по суті, не виокремлюється нею як самодостатній у п'єсах українських літераторів. Це й зрозуміло, адже така стильова форма радше пасувала б до синхронізації не так з вітчизняними драматургами, як з прозаїками, приміром, тим же Стефаником-новелістом, який не тільки особисто був знайомлений із видатним молодопольком, навчаючись у Ягеллонському університеті, а й входив до “краківської модерни” (Францішек Зейка) як її сучасник. Є в монографії Мирослави Медицької й інші, не зовсім переконливі твердження, не до кінця аргументовані висновки чи компаративістські тези (наприклад, про твір Василя Пачовського “Золоті ворота” варто було б говорити не як про “чисту” драму, порівнюючи її з “Весіллям” Станіслава Виспянського, а як містичний епос з елементами драматизму, діалогічного і монологічного мовлення, тобто про дифузію жанрів; зрештою у такій типології надто помітною є їх естетична нерівнозначність).

Однак не це визначає наукову цінність рецензованого видання, а насамперед чітко окреслена його концепція, вперше здійснена на основі рецептивної естетики й поезики історико-порівняльна студія творчості Станіслава Виспянського й українського письменства зламу минулих століть. Безумовно, такий підхід наукового осмислення поставленої літературознавчої проблеми, багатюща художня й літературно-критична база, використані найновіші методологічні принципи і

прийоми компаративістського аналізу, впевнена, забезпечать монографії Мирослави Медицької “Творчість Станіслава Виспянського й українська література кінця XIX – початку XX століття: рецепція і типологія” інтерес не тільки серед фахівців, але й широкого кола читачів, передовсім тих, хто цікавиться українсько-польськими літературно-мистецькими зв’язками.

## STANISLAV VISPYANSKIY IN COMPARATIVISTSCIH MEASUREMENTS OF UKRAINIAN EXPLORER

**M. M. Hmeliuk**

*Volynsky national university named by Lesia Ukrainka,  
t. Lutsk, st. Lesia Ukrainka, 1*

*Review on monografiy of Miroslava Meditska "Creation of Stanislav Vispyansky and Ukrainian literature of the end of XIX - beginning of XX age: reception and tipologiya". - Ivano-Francovsk, 2008. – 316 s.*

**Key words:** *creation of Stanislav Vispyansky, Ukraine-Polish literature and art communications, comparativistica.*